

Dialog kreujący. Komunikacja autora pakietu edukacyjnego z użytkownikiem

A creative dialogue. A communication of the author of an educational package with a receiver

Bożena Sieradzka-Baziur

Kluczowe słowa

komunikacja międzyludzka, dialog, dialog kreujący, edukacja, pakiet edukacyjny

Keywords

interpersonal communication, dialogue, creative dialogue, education, education package

Abstrakt

W artykule została przedstawiona definicja oraz cechy charakterystyczne dialogu kreującego. Jest to uzewnętrznienie myśli i ich wymiana pomiędzy nadawcą i odbiorcą dzieła (książki czy dzieła sztuki). Odbiorcy dzieła nie są ściśle określani. Ten typ dialogu charakteryzuje się tym, że rzadko kiedy odbywa się w czasie rzeczywistym. Kontakt między nadawcą a odbiorcą ma zwykle charakter pośredni. W tekście zostały omówione niektóre zagadnienia dotyczące dialogu, który prowadzi autor pakietu edukacyjnego do klasy 1, 2 i 3 szkoły podstawowej z uczniem oraz odbiorcami dodatkowymi (wydawcą, nauczycielem, dyrektorem szkoły, rodzicem).

Abstract

This article presents the definition and characteristics of creative dialogue. It is a manifestation of thoughts and it is an exchange between the sender and the receiver of a work (a book or a work of art). Receivers of the works are not specifically identified. This type of dialogue rarely takes place in real time. Contact between the sender and the receiver is usually indirect. In the text are discussions on some dialogue issues which were lead by the author of an educational package for class 1, 2 and 3 of the primary school with a student and other receivers (a publisher, a teacher, a schoolmaster, parent).

Dialog kreujący. Komunikacja autora pakietu edukacyjnego z użytkownikiem

DIALOG to jedno z pojęć mających charakter wielowymiarowy, gdyż odnosi się m.in. do społecznego, kulturowego, poznawczego, duchowego, emocjonalnego czy ekonomicznego aspektu funkcjonowania człowieka. Pojęcie to jest polisemantyczną strukturą, którą ukształtowali użytkownicy języka w trakcie jego długiego rozwoju, i którą należy rozpatrywać na tle najrozmaitszych kontekstów.

Podstawowy sem tworzący pojęcie DIALOG to: [uzewnętrznienie myśli i ich wymiana].

Niektóre określenia rzeczownikowe mieszczące się w obrębie pojęcia DIALOG to:

rozmowa, konwersacja, dialog, pogawędka, pogaduszka; dyskusja, debata, dysputa, dyskurs, rozprawa, spór, agon, panel, obrady, negocjacje, rokowania, pertraktacje, przetargi; lekcja, wykład, ćwiczenia, konwersatorium, seminarium, referat, prezentacja, przemówienie, prelekcja; wywiad, interwiew; modlitwa, spowiedź.

Zgodnie z klasycznym modelem komunikacji R. Jakobsona, w dialogu uczestniczy nadawca, który mówi lub pisze do kogoś i odbiorca słuchający lub czytający i rozumiejący komunikat. Porozumienie jest możliwe dzięki wspólnemu systemowi znaków, którym się oni posługują, czyli dzięki kodowi. Kolejny konieczny element dialogu to kontakt (kanał), którym przykazywany jest komunikat – i może nim być język mówiony bądź pisany. Istotne jest również to, że nadawca i odbiorca funkcjonują w określonym kontekście, czyli w pozajęzykowej rzeczywistości, do której komunikat się odnosi¹.

Uzewnętrznienie myśli w dialogu przyjmuje najczęściej postać rozmowy dwóch lub większej ilości osób, a jego funkcje są tak złożone, jak kontakty człowieka z człowiekiem. Pełni on więc funkcję komunikatywną (informacyjną), poznawczą, prezentacyjną, impresywną, ekspresywną, socjalizującą, służąc m.in. do przekazywania informacji, nakłaniania do jakichś działań, rozwiązywania konfliktów, wyrażania stanów emocjonalnych. Jest badany

¹ Cf. R. Jakobson, *Poetyka w świetle językoznawstwa*, [w:] *W poszukiwaniu istoty języka*, Warszawa 1989, t. II, s. 81.

w obrębie takich nauk, jak np. językoznawstwo, pedagogika, psychologia, filozofia, religia².

Teoretycy omawiający tę formę kontaktu społecznego wymieniają najróżniejsze jego typy i odmiany, pisząc o dialogu międzyludzkim, pokoleniowym, egzystencjalnym, społecznym, wychowawczym, naukowym. G. Koć-Seniuch stwierdza:

Typologie dialogu emanują niewyczerpanym bogactwem. Wpływa na to fakt, że wszelkie kontakty międzyludzkie mają charakter dialogiczny³.

Dialog przyjmuje najczęściej postać rozmowy bezpośredniej (komunikacja ustna) lub pośredniej (komunikacja pisemna lub inna). Istnieje jednak jeszcze wiele innych form dialogu, które opisywane są rzadziej, poświęca się im mniej uwagi z powodów bardzo zróżnicowanych. Do takich aktów mowy należy modlitwa, której prototypowa definicja brzmi 'dialog człowieka z Bogiem', można tu wymienić także dialog z osobą zmarłą bądź dialog z samym sobą. Są też dialogi prowadzone z inteligentnymi komputerami, z programem do nauki języków obcych etc.

Dialog, o którym będzie mowa w tym artykule, odnosi się do wymiany myśli osób niemających ze sobą w zasadzie bezpośredniego kontaktu. Można go określić mianem dialogu **kreującego**, czyli takiego, dzięki któremu stwarza się jakąś nową rzeczywistość w sensie duchowym, ale i materialnym. Ma on wiele różnorodnych typów, a jednym z nich jest dialog autora dzieła czy jakiegoś przedmiotu z jego użytkownikiem – osobą nieobecną, wyobrażaną, do jakiegoś tylko stopnia poznaną – a zarazem realnie istniejącą. Zagadnienie to mieści się w obrębie psychologii twórczości a także językoznawstwa, i jest bardzo szerokie. Dotyczy ono tego, w jaki sposób twórca np. utworów literackich, dzieł muzycznych czy filmowych, programów komputerowych czy przedmiotów użytkowych komunikuje się poprzez swoje dzieło lub wytwór z jego odbiorcami – a oni z nim.

Celem tego artykułu jest pokazanie z perspektywy językoznawczej jednego z typów tego dialogu, który mimo że odnosi się do kontaktu z osobą wyobrażaną, to jednak jest w konkretnym wytworze zmaterializowany w wielu różnych wymiarach. Jest to dialog autora podręcznika szkolnego z prymarnym jego odbiorcą, czyli uczniem, a także z odbiorcami dodatkowymi. Prowadzony jest w umyśle nadawcy tego specyficznego dialogu, czyli twórcy podręcznika adresowanego do konkretnego odbiorcy w trakcie jego pisania

² Obszerną bibliografię dotyczącą dialogu w ujęciu językoznawczym zawiera praca: K. Data, *Struktura dialogu we współczesnej polszczyźnie mówionej*, Kraków 2011.

³ Hasło **dialog**, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. A–F, Warszawa 2003, s. 689.

i testowania, a potem jego rezultaty są uzewnętrznione w postaci podręcznika. Nadawca dialogu w trakcie pisania może – lecz nie musi – go prowadzić z potencjalnym odbiorcą. W relację dialogu z autorem wchodzi użytkownik tego podręcznika, czytając go, analizując, wykonując polecenia w nim zawarte. Dialog z autorem prowadzi także m.in. nauczyciel, który z danego podręcznika korzysta, a także rodzic zaangażowany w edukację swojego dziecka. Specyfika wymiany myśli między nadawcą a odbiorcą polega na jej odroczeniu w czasie. Najczęściej dialog ten nie odbywa się w czasie rzeczywistym.

Cechy konstytutywne dialogu kreującego

1. Kontakt między nadawcą a odbiorcą jest zwykle pośredni.
2. Wymiana myśli między nadawcą a odbiorcą jest najczęściej odroczone w czasie.
3. Nadawca może być zbiorowy.
4. Odbiorca zwykle jest zbiorowy.
5. Dzieło (wytwór) jest obiektem komunikacji.
6. Skorygowana postać dzieła (wytworu) jest jednym z możliwych celów podejmowania dialogu między nadawcą a odbiorcą dzieła.
7. Dialog kreujący jest polifoniczny.

Podstawą analiz będą współcześnie używane pakiety edukacyjne stosowane w edukacji wczesnoszkolnej⁴. Wyrażeniem tym określa się zgodnie z obecnymi standardami kształcenia, zestaw kilkunastu książek powiązanych wspólną ideą podporządkowaną zapisom podstawy programowej⁵. Zgodnie z koncepcją zintegrowanego nauczania wszystkie elementy pakietu powinny tworzyć jednolitą całość. Podręczniki te są tworzone przez większe zespoły autorskie.

Jak wiadomo, konkretny produkt, jakim jest podręcznik, powstaje jako wynik współistnienia najróżniejszych czynników. Autor współczesnych pakietów edukacyjnych musi zrealizować założenia obowiązującej podstawy programowej i wziąć pod uwagę m.in. dotychczasową praktykę w zakresie pisania podręczników dla dzieci wczesnoszkolnych oraz wymogi wydawnicze przyszłego wydawcy. Istotne znaczenie ma także to, kto i jak wykona szatę graficzną pakietu edukacyjnego oraz to, czy autor zdoła uzyskać zgodę na wykorzystanie w podręczniku tekstów wybranych przez siebie. I powi-

⁴ Połączenie wyrazowe *pakiet edukacyjny* jest stosunkowo nowe w języku polskim. Nie odnotowują go jeszcze współczesne słowniki języka polskiego, cf. np. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 3, Warszawa 2003. Znajdujemy w nim tylko takie konstrukcje: pakiet listów, pakiet dysków, kontrolny pakiet akcji, pakiet programów, pakiet działań antyinflacyjnych.

⁵ *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, <http://www.reformaprogramowa.men.gov.pl> (dostęp: 23 czerwca 2013).

nien mieć na uwadze fakt, że pod koniec edukacji wczesnoszkolnej przeprowadzane jest (co prawda wciąż jeszcze dobrowolne) Ogólnopolskie Badanie Umiejętności Trzecioklasistów, co wiąże się z takim zredagowaniem pakietu (np. ćwiczeń, poleceń), aby uczeń nie był zaskakiwany formą sprawdzania jego kompetencji podczas tego ogólnopolskiego sprawdzianu. Uwarunkowań dotyczących pisania podręcznika jest znacznie więcej, wiążą się one np. z doborem współpracowników, miejscem realizacji tego przedsięwzięcia.

Trzeba jednak wyraźnie podkreślić kwestię z pozoru oczywistą, że nadrzędnym celem działań autora pakietu adresowanego do ucznia powinno być wspieranie rozwoju dziecka. Autor podręcznika dla uczniów wczesnoszkolnych musi się wykazać wysokim poziomem decentracji, innymi słowy powinien nauczyć się postrzegać świat z punktu widzenia dziecka w przedziale wiekowym od 6 do 9 lat, biorąc pod uwagę stadia jego rozwoju poznawczego, emocjonalnego, społecznego, a także i fizycznego. Powstaje pytanie dotyczące tego, czy autorzy współczesnych pakietów edukacyjnych cechują się wysokim poziomem decentracji, czy też, przeciwnie, dzieła te świadczą o ich egocentryzmie, podyktowanym m.in. chęcią uzyskania popularności czy zysku? Odpowiedź na to pytanie nie jest łatwa, gdyż nie dysponujemy obecnie szerszymi, całościowymi badaniami dotyczącymi materiałów dydaktycznych do edukacji wczesnoszkolnej. Takie badania na temat istniejących na rynku pakietów edukacyjnych powinny z konieczności być prowadzone przez duże zespoły naukowe z uwagi na wielką ilość i synkretyczność obecnych na rynku pakietów edukacyjnych.

W roku 2011 ukazała się praca *Dziecko w szkolnej rzeczywistości. Założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej*⁶ pod redakcją H. Sowińskiej, w której zaprezentowana została diagnoza rzeczywistości przedszkolnej i wczesnoszkolnej w konfrontacji ze zmieniającymi się założeniami dotyczącymi wprowadzania w Polsce reformy systemu edukacji. Jest to wynik badań przeprowadzonych w 107 przedszkolach i szkołach na terenie całego kraju w latach 2008–2009. Badacze zaprezentowali dziesięć lat (1999–2008/2009) przeobrażeń reformatorskich w obrębie edukacji elementarnej. Jednym z problemów poruszanych w pracy była jakość materiałów dydaktycznych. Badacze zwracają uwagę na to, że zaznacza się wyraźnie brak ministerialnej polityki wydawniczej w tym zakresie. W opracowaniu znajdujemy ostrą krytykę istniejącego stanu rzeczy:

Rynek wydawniczy jest dosłownie zaśmiecony gotowymi materiałami dydaktycznymi, w których proponowane są treści i zadania nie tylko nie wyzwalające rzeczywistej aktywności poznawczej dziecka, ale, co więcej, zawie-

⁶ *Dziecko w szkolnej rzeczywistości. Założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej*, red. H. Sowińska, Poznań 2011.

rające błędy merytoryczne i utrwalające mechaniczne i odtwórcze czynności [...] a władze oświatowe utraciły całkowicie kontrolę nad ich jakością⁷.

Badacze współczesnych materiałów dydaktycznych do edukacji wczesnoszkolnej muszą się zmierzyć z poważnymi barierami. Pierwsza trudność związana z prowadzeniem analiz odnoszących się do współczesnych podręczników dla uczniów edukacji początkowej wiąże się z dostępnością tych tekstów. Ze względu na wielką ilość woluminów dla ucznia, i dla nauczyciela, składających się na pakiet, trudno skompletować całość nawet jednego wydania. Koszt takiej pełnej publikacji jest bardzo wysoki. Na rynku od czasu wprowadzenia reformy funkcjonuje czynnie lub biernie wiele dziesiątków takich pakietów. Biblioteki szkolne raczej rzadko posiadają w swoim księgozborze te materiały dydaktyczne. Dotyczy to także wielkich bibliotek – one również w zasadzie nie mają kompletów tych publikacji. Uwagi te odnoszą się także do nowego, rządowego podręcznika *Nasz elementarz* wprowadzonego do szkół w roku 2014. Pakiety te zaczynają więc funkcjonować w kraju na zasadzie „druków ulotnych”, zapewne również z tego powodu tylko okazjonalnie pojawiają się publikacje odnoszące się do zagadnienia ich zawartości merytorycznej, przy czym trzeba to bardzo wyraźnie podkreślić – wiele z tych pakietów to podręczniki na najwyższym poziomie, więc ich analizy i prezentacje dostępne szerokiemu gronu badaczy, studentów, nauczycieli mogłyby wiele wnieść do ogólnej wiedzy odnoszącej się do podręczników szkolnych. Jednym z najistotniejszych zagadnień wymagających pilnego, całościowego opracowania jest kwestia odnosząca się do komunikacji autorów pakietów z ich odbiorcami. Dialog kreujący autorów pakietów z ich prymarnym odbiorcą, czyli uczniem obejmuje jego najróżniejsze poziomy. Dotyczą one objętości tych pakietów, ich szaty graficznej, tytułu, zawartości merytorycznej, ćwiczeń, wyklejanek, płyt etc.

Naturalnie, nigdy nie będziemy w stanie odpowiedzieć jednoznacznie na pytanie, kto i w jakim stopniu jest w rozumieniu nadawcy podręcznika jego prymarnym odbiorcą, a kto, i w jakim stopniu, wtórnym. Z pewnością jednak autor podręcznika w trakcie jego tworzenia bierze pod uwagę to, jak zostanie on odczytany przede wszystkim przez ucznia, ale też nauczyciela mogącego zdecydować o jego zakupie, rozważa też niewątpliwie, jak przyjmie ten pakiet wydawca, recenzent albo rodzic.

Przeanalizujmy pod tym kątem same tylko tytuły niektórych współczesnych pakietów edukacyjnych. Tytuły, czyli ideonimy będące nazwami indywidualnych wytworów kultury materialnej człowieka, były już przedmiotem

⁷ Ibidem, s. 562.

osobnych analiz⁸, ale jak dotąd nie opracowano tytułów pakietów edukacyjnych, choć jest to zagadnienie niezwykle istotne i wymagające w przyszłości obszernego, osobnego opracowania. Przedmiotem opisu będą tytuły niektórych pakietów do edukacji wczesnoszkolnej zamieszczone na stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej z „Wykazu podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego, przeznaczonych do kształcenia ogólnego uwzględniających nową podstawę programową wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego dla wybranego typu szkoły i rodzaju zajęć edukacyjnych”⁹.

Jest rzeczą oczywistą, że z uwagi na wielką różnorodność oferty wydawniczej w tym zakresie – tytuł jest dla potencjalnego nabywcy najczęstszym obok nazwy wydawnictwa znakiem wywoławczym podręcznika, elementem dialogu kreującego. Zgodnie z tym, co pisze H. Markiewicz, tytuł ma do spełnienia dwa zasadnicze zadania: służy do nazwania książki i ma przyciągnąć uwagę czytelnika¹⁰. Z założenia też tytuł podręcznika jest pierwszą wypowiedzią autora skierowaną do ucznia.

Współczesnym pierwszoklasistą rozpoczynającym przygodę z pakietem edukacyjnym jest mały analfabeta, bo zgodnie z błędnymi w tym względzie założeniami reformy, polskie przedszkole jedynie „kształtuje gotowość do nauki czytania i pisania”¹¹ i nie od razu zrozumie ono tytuł swojego podręcznika. Ale zdarza się i tak, że lepiej wyedukowane dziecko rozpoczynające naukę w pierwszej klasie przeczyta ten tytuł samo, nieczytające usłyszy go i przeczyta wcześniej bądź później i przez 3 pierwsze lata będzie, chcąc czy nie chcąc, pod wpływem jego brzmienia, semantyki, gramatyki i formy jego zapisu. Autor tytułu podręcznika być może już dawno straci kontakt myślowy ze stworzoną przez siebie etykietką nazewniczą, a ta wypowiedź żyć będzie w umysłach dzieci, które będą jej słuchać, będą ją odczytywać, przepisywać w poleceniach odnoszących się do zadań.

Jak wiadomo, tytuł danego tekstu pisanego ma do spełnienia różnorodne funkcje. M. Spychała, analizując ideonimy minidramatów K.I. Gałczyńskiego, pisze o tym, że tytuły tekstów pełnią funkcję identyfikacyjną (zwaną też nominacyjno-identyfikacyjną, reprezentacyjną, oznaczającą, indywidualizującą), gdyż tytuł wskazuje konkretny utwór, oznacza go, a tym samym różni-

⁸ Cf. M. Spychała, *Ideonimy minidramatów Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego*, www.spychala.info/ar_001/ms1.pdf (dostęp: 19 czerwca 2013).

⁹ http://www.men.gov.pl/podreczniki/wykaz_dopuszczone_lista1.php (dostęp: 1 czerwca 2013).

¹⁰ Cf. H. Markiewicz, *Tytuły dzieł literackich*, [w:] *Zabawy literackie dawne i nowe*, Kraków 2003, s. 38.

¹¹ *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli [...] Ministerstwo Edukacji Narodowej*, <http://www.reformaprogramowa.men.gov.pl>. Jest rzeczą oczywistą, że dzieci mogą posiadać cenną umiejętność czytania znacznie wcześniej.

cuje utwory między sobą – a także deskryptywną (znaczącą, semantyczną), gdyż tytuł to przynależna do utworu wypowiedź, ważny element jego konstrukcji¹². Autorka pisze:

Ekspozycyjna pozycja sprawia, że jest on pierwszą wypowiedzią o dziele przeznaczoną dla czytelnika; kieruje uwagę odbiorcy na te czy inne składniki utworu, interpretuje go, wywołuje określone nastawienia i oczekiwania czytelnika, a tym samym steruje odbiorem tekstu¹³.

Istotne jest więc postawienie pytania dotyczącego tego, czy twórca pakietu edukacyjnego zastanawia się możliwymi konotacjami odnoszącymi się do utworzonego przez siebie tytułu? W celu odpowiedzi na to pytanie, pora przejść do konkretnych rozważań odnoszących się do semantyki niektórych tytułów współczesnych pakietów, będących istotnym elementem dialogu kreującego.

1) Tytuł pakietu: *Od A do Z*¹⁴

Nazwa wydawnictwa: Didasko

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia dorosłego

Tytuł *Od A do Z*, z jednej strony nawiązuje do alfabetu, czyli kwintesencji wczesnoszkolnej edukacji, a z drugiej jest frazeologizmem odnoszącym się do całości, pełni – a więc i do postulowanej, i realizowanej we współczesnej szkole idei nauczania zintegrowanego.

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia ucznia edukacji wczesnoszkolnej

Tytuł ten stanowi bez wątpienia łatwą w odbiorze całość komunikacyjną. Dziecko w tym okresie poznaje alfabet i często z niego korzysta. Z czasem dowie się, że np. *wiedzieć coś od a do zet* oznacza ‘wiedzieć wszystko’.

Uwagi

Tytuł pakietu cechuje kreatywność językowa, a jego pomysłodawca wykazał się wysokim poziomem decentracji. Z pewnością nawiązał z jego prymarnym odbiorcą, czyli dzieckiem pozytywny typ dialogu kreującego.

¹² Cf. M. Spychała, op. cit., s. 2.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ze względu na ograniczoną ilość miejsca podane zostaną okrojone dane bibliograficzne odnoszące się do większości spośród analizowanych pakietów. Ich autorami są z reguły całe zespoły, pakiety składają się z wielu części. Kolejne wydania często mają zmienione tytuły.

2) Tytuł pakietu: *Razem w szkole*

Nazwa wydawnictwa: WSiP

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia dorosłego

Tytuł odwołuje się do poczucia wspólnoty uczniów z uczniami i nauczycielami, może też ogólnie z pracownikami szkoły. Niesie pozytywne przesłanie, ma wartość umacniającą, ale nie odnosi się do aspektu edukacyjnego funkcjonowania ucznia w szkole.

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia ucznia edukacji wczesnoszkolnej

Tytuł ten jest łatwą w odbiorze dla dziecka całością komunikacyjną. Uczeń edukacji wczesnoszkolnej docenia z pewnością wartość bycia w grupie, uczestniczenia we wspólnej zabawie, poznawania nowych rzeczy.

3) Tytuł pakietu: *Skarby*

Nazwa wydawnictwa: Juka

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia dorosłego

Pomysłodawca tytułu *Skarby* informuje, że w pakiecie o tym tytule znajdują się rzeczy wartościowe, szczególnie ważne, cenione przez innych, istotne dla użytkownika.

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia ucznia edukacji wczesnoszkolnej

Każde dziecko wie doskonale, co to jest skarb. Podręcznik tak zatytułowany niesie obietnicę doświadczenia, uzyskania czegoś niezwykłego. Nawiązuje do znanych z bajek motywów zdobywania skarbu, jest zachętą do wysiłku, pracy.

Uwagi

Tytuł jest intrygujący, zachęca do zakupu, a z gruntownej analizy merytorycznej tego pakietu wynika, że istotnie jest to zbiór bardzo wartościowych podręczników¹⁵.

Tytuł powstał z pewnością z myślą o małym użytkowniku tego pakietu.

¹⁵ Cf. B. Szurowska, B. Tichy, *Skarby. Podręcznik*, klasa 1, część 1-2, Warszawa 2011; K. Jurkiewicz, *Skarby. Ćwiczenia*, klasa 1, część 1-4, Warszawa 2011; K. Jurkiewicz, *Skarby. Zeszyt do kaligrafii*, klasa 1, Warszawa 2011; K. Jurkiewicz, E. Stolarczyk, B. Szurowska, B. Tichy, *Skarby. Matematyka. Podręcznik z ćwiczeniami*, klasa 1, część 1-2, Warszawa 2011; S. Elbanowska-Ciemuchowska, *Skarby. Doświadczenia małego odkrywcy*, Warszawa 2011; *Skarby. Płyta do zajęć komputerowych*, klasa 1, Warszawa 2011; *Skarby. Płyta do doświadczeniami*, klasa 1, Warszawa 2011; *Skarby. Edukacyjne gry interaktywne*, klasa 1, Warszawa 2011.

4) Tytuł pakietu: *Gra w kolory*

Nazwa wydawnictwa: Juka

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia dorosłego

Tytuł *Gra w kolory* sugeruje, że będziemy mieć do czynienia nie z pakietem obejmującym różne obszary edukacyjne, ale z podręcznikiem do plastyki.

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia ucznia edukacji wczesnoszkolnej

Tytuł obiecuje dziecku dobrą zabawę.

Uwagi

Tytuł ten należy traktować metaforycznie, niesie on pozytywne konotacje. A jeśli uznamy, że zabawa jest podstawą edukacji wczesnoszkolnej, to ten tytuł jest znakomity.

5) Tytuł pakietu: *Odkrywam siebie. Ja i moja szkoła*

Nazwa wydawnictwa: MAC Edukacja

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia dorosłego

Tytuł *Odkrywam siebie. Ja i moja szkoła* jest zbudowany z dwóch zespołów syntaktycznych i jest zdecydowanie za długi. Zarazem jednak ma zbyt wąski zakres semantyczny, gdyż odnosi się do zagadnień psychologicznych, relacji interpersonalnych w grupie rówieśników i obecności w nowym środowisku. Semantyka tego tytułu odwołuje się do idei indywidualizmu i nie zawiera odniesień do zawartych w pakiecie treści edukacyjnych.

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia ucznia edukacji wczesnoszkolnej

Najprawdopodobniej dla przeciętnego ucznia pierwszej klasy szkoły podstawowej sformułowanie *odkrywam siebie* nie jest łatwe. Dziecko odkrywa siebie od samego początku życia, a nie tylko od momentu rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej, ale z pewnością nie potrafi na ten temat spekulować. Drugi człon tytułu jest na pewno zrozumiały dla dziecka, ale może pomysłodawcy wydał się zbyt banalny?

Uwagi

Wydawnictwo oferuje również pakiet z rozszerzonym tytułem: *Odkrywam siebie i świat. Ja i moja szkoła*. To rozbudowanie tytułu ze względu na semantykę całości jest zabiegiem celowym, jakkolwiek nie zmienia to ogólnej wymowy tej konstrukcji nazewniczej. Jest ona za długa, niesie zróżnicowane i rozbieżne treści.

6) Tytuł pakietu: *Wesoła szkoła i przyjaciele*

Nazwa wydawnictwa: WSiP

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia dorosłego

Poprzednia wersja tego tytułu brzmiała *Wesoła szkoła* i ten ideonim pozytywnie konotował miejsce, w którym dziecko zdobywa nowe doświadczenia i wiedzę, spędza czas w towarzystwie innych uczniów i nauczycieli. Dodanie członu „i przyjaciele” powoduje, że z definicji „szkoła” zostali usunięci przyjaciele. Kim więc są ci tytułowi przyjaciele? Pominąwszy takie subtelności semantyczne należy stwierdzić, że tytuł *Wesoła szkoła i przyjaciele* zdecydowanie kieruje uwagę odbiorcy na kwestie odnoszące się do relacji międzyosobowych w szkole, jest pozytywną zachętą do uczestnictwa w lekturze pakietu, zaproszeniem do szkoły i nauki. Przymiotnik *wesoły* i jego synonimy ma w pakiecie dużą reprezentację tekstową, co zasługuje na szczególną aprobatę.

Na marginesie warto odnotować, że polskie podręczniki do edukacji wczesnoszkolnej są zwykle pogodne, ale rzadko wesołe, a radość jest wszak synonimem dzieciństwa. Autorzy powinni w nich koniecznie umieszczać teksty pobudzające do radosnej zabawy i śmiechu. Decentracja nadawcy powinna obejmować ów też ten aspekt dialogu kreującego.

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia ucznia edukacji wczesnoszkolnej

Uczeń nie będzie miał żadnych problemów ze zrozumieniem i zapewne też akceptacją tego tytułu.

7) Tytuł pakietu: *Witaj szkoło!*

Nazwa wydawnictwa: Wydawnictwo Edukacja Polska

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia dorosłego

Wykrzyknikowa postać tytułu: *Witaj szkoło!* prowokuje pytanie odnoszące się do tego, czy istotnie przez pierwsze 3 lata szkolnej edukacji uczniowie muszą stale witać swoją szkołę, również podczas korzystania z tego podręcznika w domu? Z drugiej jednak strony warto zwrócić uwagę na fakt, iż tak pomyślany tytuł podkreśla więź ucznia ze szkołą.

Semantyka tytułu pakietu z punktu widzenia ucznia edukacji wczesnoszkolnej

Wydaje się, że ten lapidarny tytuł jest odczytywany przez ucznia pozytywnie.

Współcześni uczniowie edukacji wczesnoszkolnej korzystają również z podręczników noszących tytuły, które można określić mianem hybryd onomastycznych. Należą do nich takie konstrukcje nazewnicze, jak:

*Nowe Już w szkole 1. Szkoła na miarę*¹⁶.

*Nowe Raz dwa trzy, teraz my!*¹⁷

W tytułach tych widoczne są zabiegi autorów lub wydawnictwa, żeby zaznaczyć to, iż pojawiło się kolejne wydanie danego pakietu, co wskazuje wyraz: *Nowe*. Powoduje to określone komplikacje ortograficzne, gdyż w środku tak pomyślanego tytułu w wyrazach *Już* i *Raz* pojawia się wielka litera, co jest zapisem niezgodnym z regułami polskiej ortografii¹⁸.

Autorzy pomyślanych w ten sposób tytułów wykazali się niskim poziomem decentracji. Uczeń pierwszych klas szkoły podstawowej nie jest zainteresowany tym, że pojawiło się kolejne, zmienione wydanie podręcznika, bo on korzysta z aktualnego, i nie będzie porównywał go z poprzednim. Tak skonstruowany tytuł nie spełnia celów dydaktycznych, utrwała błędną pisownię, zawiera w sobie niejednoznaczny i mylący komunikat semantyczny.

Tytuły współczesnych pakietów edukacyjnych są elementem dialogu kreującego. W niektórych przypadkach są one z pewnością wynikiem namysłu odnoszącego się do tego, jakie funkcje pełni tytuł utworu, w tym przypadku podręcznika adresowanego do ucznia edukacji elementarnej. W skrajnych przypadkach uwidacznia się jednak brak dialogu z prymarnym uczestnikiem dialogu kreującego, czyli uczniem, i to, że autorzy przystąpili do gry komunikacyjnej z wydawcą, z dyrektorami i nauczycielami szkół, informując poprzez tytuł, że jest to wydanie „nowe”, w domyśle „lepsze”.

Analizy tytułów wybranych pakietów edukacyjnych z bardzo bogatej oferty najważniejszych wydawnictw nie wyczerpują większości aspektów funkcjonalności tych nazw. Uwaga zwrócona została na kilka zaledwie problemów odnoszących się do tytułowania podręczników dla dzieci. Trzeba też wyraźnie podkreślić, że tytuł jest tylko jednym z mniej znaczących elementów dialogu kreującego autora podręcznika z odbiorcą. Całościowa analiza i ocena pakietów edukacyjnych powinna obejmować wszystkie elementy ich struktury takie jak: zawartość merytoryczna, w tym zgodność z podstawą programową, szata graficzna, zwroty adresatywne, poprawność, akceptowalność, użyteczność obecnych w nim ćwiczeń i wiele innych.

¹⁶ Wydawnictwo Nowa Era.

¹⁷ Wydawnictwo Nowa Era.

¹⁸ Wydawcy zdają sobie sprawę z tych problemów ortograficzno-stylistycznych i próbują je obejść, korzystając np. z różnych krojów pisma, pochylając je etc. Taki sposób zapisu generuje poważne problemy w opisie bibliograficznym tak zatytułowanych prac.

Zgodnie z prototypową definicją *dialog* jest uzewnętrznieniem myśli i ich wymianą. W dialogu kreującym bardzo rzadko mamy do czynienia z bezpośrednią komunikacją nadawcy i odbiorcy. Jeszcze rzadziej dochodzi do niej wówczas, kiedy odbiorcą jest dziecko. Bezpośrednia wymiana myśli może dokonać się z niektórymi użytkownikami tego podręcznika w trakcie jego tworzenia w czasie testowania go w klasie szkolnej.

Niekiedy organizowane są spotkania autorów z uczniami dotyczące podręcznika, prowadzone dyskusje o jego wadach i zaletach. Na temat podręczników wypowiadają się niejednokrotnie przy różnych okazjach jego wtórni użytkownicy, w tym nauczyciele, którzy z nich korzystają, rodzice, ich recenzenci i wydawcy. W niektórych ośrodkach naukowych powstają prace magisterskie dotyczące tego zagadnienia¹⁹.

Aby ta wymiana myśli w dialogu kreującym była konstruktywna, konieczne jest wypracowanie systemu ich przekazywania za pośrednictwem np. strony internetowej wydawnictwa, forów internetowych, maili czy w trakcie bezpośrednich spotkań. Nadrzędnym celem takiej wymiany myśli powinno być lepsze uświadamianie sobie przez twórców podręczników szkolnych tego,

jak może wyglądać ten sam świat, ale widziany pod innym kątem, lub jakie znaczenia będą nieść te same słowa, ale słyszane i interpretowane przez inny umysł, z odmiennym bagażem uprzednio zdobytej wiedzy i doświadczenia²⁰.

¹⁹ I tak np. w Akademii Ignatianum w Krakowie w roku 2012 zostały ukończone pod moim kierunkiem dwie prace magisterskie na temat pakietów edukacyjnych. Pierwsza z nich, autorstwa M. Hajduk dotyczyła edukacji polonistycznej dzieci w wieku wczesnoszkolnym w kontekście zawartości pakietu *Nowe Już w szkole*, a druga napisana przez A. Woźniacką to analiza dotycząca wyzwań odnoszących się do realizacji podstawy programowej w zakresie edukacji polonistycznej przy wykorzystaniu podręcznika *Uczę się z Ekoludkiem*.

²⁰ M. Donaldson, *Myślenie dzieci*, Warszawa 1986, s. 18.